

Розділ №3 УКРАЇНА В ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (1953–1964)

ТЕМА: УКРАЇНА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (1953–ПОЧАТОК 1956 РОКУ)

Згадайте:

1. Що було зроблено для відбудови промисловості України в другій половині 40-х років? 2. У якому стані перебувало українське село в роки відбудови?

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Хто очолював партійне керівництво України до смерті Сталіна?
2. Чому Л. Мельников став об'єктом критики Л. Берії? Що мав на меті Л. Берія, критикуючи Л. Мельникова?
3. Яку позицію зайняло керівництво УРСР під час боротьби за владу в Москві після смерті Сталіна? Чим визначалася ця позиція?
4. Поясніть термін «десталінізація».
5. Як почалася «десталінізація» і якими були наслідки її у 1953–1955 рр.?
6. Охарактеризуйте стан промисловості України після смерті Сталіна.
7. Чому радянське керівництво не зуміло скористатися в 40–50-ті рр. результатами науково-технічної революції?
8. Які обставини сприяли входженню Криму до складу України? Які наслідки воно мало?
9. Охарактеризуйте становище в сільському господарстві республіки у 1953–1955 рр.
10. Яким чином відбулася на Україні участь у освоєнні цілини?

ДОКУМЕНТИ

1. Постанова Президії Верховної Ради УРСР про подання Президії Верховної Ради РРФСР з питання передачі Кримської області до складу Української РСР

Обговоривши подання Президії Верховної Ради РРФСР по питанню передачі Кримської області зі складу РРФСР до складу Української РСР, внесене на розгляд Президії Верховної Ради СРСР, Президія Верховної Ради Української РСР висловлює сердечну подяку Президії Верховної Ради Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки за цей великодушний, благородний акт братнього російського народу.

Український народ з почуттям глибокого задоволення і палкої вдячності зустрінє рішення про передачу Криму до складу Української РСР як нове яскраве виявлення безмежного довір'я і широкої любові російського народу до українського народу, нове свідчення дружби між російським і українським народами.

Уряд України подбає про дальший розвиток і процвітання народного господарства Криму.

Президія Верховної Ради Української РСР відповідно до подання Президії Верховної Ради Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки постановляє:

Просити Президію Верховної Ради Союзу РСР передати Кримську область зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Голова Президії Верховної Ради Української РСР Д.С.Коротченко

Секретар Президії Верховної Ради Української РСР В. І. Нижник

Київ, 13 лютого 1954 р.

Трибуна лектора. – 1992. – № 4. – С. 19.

2. Указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР

Учитывая общность экономики, территориальную близость и тесные хозяйственные и культурные связи между Крымской областью и Украинской ССР, Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических республик постановляет:

Утвердить совместное представление Президиума Верховного Совета РСФСР и Президиума Верховного Совета УССР о передаче Крымской области из состава Российской Советской Федеративной Социалистической Республики в состав Украинской Советской Социалистической Республики.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР К. Ворошилов

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР Н. Пегов

Москва, Кремль. 19 февраля 1954 г.

Ведомости Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик. – 1954. – № 4. – С. 147.

3. Из листа одного з керівників Норільського повстання 1953 р. Є. Грицяка Голові Президії Верховної Ради СРСР (1976)

...У безправному становищі знаходилися в'язні всіх спецтаборів, котрі були розташовані на величезній території Союзу від Мордовії до Камчатки.

Одним з таких таборів був Горний табір МВС у м. Норільську на Таймирському півострові, далеко за Полярним колом.

Стан в'язнів у цьому таборі був таким же жахливим, як і в інших таборах такої ж категорії. У березні 1953 р. Сталін помер, але становище в'язнів не покращилося, а погіршилося.

Наведу кілька прикладів:

Весною 1953 р. на 5-му таборовому відділенні у терміновому порядку був організований штрафний лагпункт, а вже у травні туди почали привозити в'язнів із різних відділень Горного табору.

Так, 23 травня з 1-го таборового відділення відправилася група в'язнів на згаданий вище штрафний пункт. Серед «штрафників» був один віруючий, котрий ніяк не хотів розлучатися зі своїм товаришем (також віруючим), що залишався у 1-му таборовому відділенні. Він став просити у оперуповноваженого ст. лейтенанта Ширяєва, щоб його також відправили у штрафний табір, щоб не розлучатися з товаришем. Ст. лейтенант дозволив йому відправитися у штрафний табір та наказав сідати в авто. В'язень зрадив і відправився до авто і зразу ж його застрелив ст. лейтенант Ширяєв. Його товариш, що сидів уже в авто, вискочив з авто та підбіг до свого вбитого друга, і також його вбив ст. лейтенант Ширяєв.

...Одночасно було отримано повідомлення із 3-го таборового відділення, що там у присутності генерала Семенова було поранено 15 і вбито 6 чоловік.

Це свавілля викликало непорозуміння серед в'язнів Горного табору. Ніхто не знав, де, коли і на кого буде спрямований черговий постріл, але довго чекати не довелося: 25 травня 1953 р. на 5-му таборовому відділенні був відкритий вогонь із автомата по групі в'язнів, котрі знаходилися біля житлового бараку. Із них 6 чоловік було поранено і 1 вбитий.

Такий-то був, з дозволу сказати, режим, супроти якого повстали в'язні Норільська.

Грицяк Євген. Короткий запис спогадів: Історія Норільського повстання. – Балтимор; Торонто: Смолоскип, 1990. – С. 111–112.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТІВ

Документи № 1, № 2.

Проаналізуйте документи і сформулюйте свою думку стосовно необхідності, доцільності й законності приєднання Кримської області до Української РСР.

Чи можна погодитися з тим, що передача Криму була подарунком М. Хрущова республіці на честь 300-річчя «возз'єднання» з Росією?

Документ № 3.

Яким було становище в'язнів ГУЛАГу і чи змінилося воно кардинально після смерті Сталіна?

**Тема: РОЗГОРТАННЯ ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ ТА ЇЇ ПІДСУМКИ
ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ**

1. У чому полягає історичне значення XX з'їзду КПРС?
2. У чому виявилась обмеженість, половинчастість рішень XX з'їзду стосовно особи Сталіна?
3. Чому партапарат чинив опір розвінчуванню сталінізму?
4. Яким були масштаби політичних реабілітацій?
5. Чому реабілітаційні процеси не були доведені до кінця?
6. Чи сприяла демократизації життя в Україні заміна першого секретаря ЦК КП України О. Кириченка М. Підгорним?
7. Які рішення було прийнято на XXII з'їзді КПРС?
8. Окресліть масштаби демократизації суспільного життя після XXII з'їзду КПРС.

ДОКУМЕНТИ

1. Історик М. Гефтер про Хрущова

На первый взгляд, Хрущев мало чем отличался от своих соратников. Как и другие, и в меру занимаемого им положения, он был во многом повинен, в том числе и прежде всего в человеческих жертвах (Сталин зорко следил, чтобы никто из его окружения не уклонялся от законов круговой поруки...). А то, что отличало Хрущева до 1953 г., могло бы даже рассматриваться как недостатки его по сравнению с другими, более высокопоставленными членами иерархии. Он не был теоретиком и даже не в состоянии был казаться им. В качестве первого секретаря ЦК КП Украины он, правда, подписывал дежурные статьи о сталинской дружбе народов, но ни малейших новшеств себе не позволял... Хотя Хрущев был хитер и искусен в правилах аппаратной игры, эта хитрость все же не убила в нем непосредственности, которая не принадлежала к числу качеств, позволявших подняться на самый верх. Хрущев был, безусловно, смелым человеком, но и это качество казалось избыточным в политике, пока не пришел его, хрущевский, час.

...Различие между ним и остальными из ближних бояр состояло в том, что он – и не только в силу занимаемых постов (в Москве и Киеве), но и по самому складу – принадлежал к категории массовиков. Таковых к началу 50-х годов осталось не слишком много среди партийных деятелей высокого ранга, но их было немало в толпе низовых кадров, и им Хрущев всем своим обликом был ближе, чем вельможи – холопы старого закала и типичные карьеристы третьего призыва.

Гефтер М. От анти-Сталина к не-Сталину: непройденный путь // Осмыслить культ Сталина. – М., 1989. – С.508.

2. Про культ особи та його наслідки.

З доповіді першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова на XX з'їзді КПРС 25 лютого 1956 р.

...Произвол Сталина по отношению к партии, к ее Центральному Комитету особенно проявился после XVII съезда партии, состоявшегося в 1934 году.

... Комиссия ознакомилась с большим количеством материалов в архивах НКВД, с другими документами и установила многочисленные факты фальсифицированных дел против коммунистов, ложных обвинений, вопиющих нарушений социалистической законности, в результате чего погибли невинные люди. Выясняется, что многие партийные, советские, хозяйственные работники, которых объявили в 1937–1938 годах «врагами», в действительности никогда врагами, шпионами, вредителями и т. п. не являлись, что они, по существу, всегда оставались коммунистами, но были оклеветаны, а иногда, не выдержав зверских истязаний, сами на себя наговаривали (под диктовку следователей-фальсификаторов) всевозможные тяжкие и невероятные обвинения.

Установлено, что из 139 членов и кандидатов в члены Центрального Комитета партии, избранных на XVII съезде партии, было арестовано и расстреляно (главным образом в 1937–1938 гг.) 98 человек, то есть 70 процентов.

...Это произошло в результате злоупотребления властью со стороны Сталина, который начал применять массовый террор против кадров партии.

...Сложилась порочная практика, когда в НКВД составлялись списки людей, дела которых подлежали рассмотрению на Военной Коллегии, и им заранее определялась мера наказания. Эти списки направлялись Ежовым лично Сталину для санкционирования предлагаемых мер наказания. В 1937–1938 годах Сталину было направлено 383 таких списка на многие тысячи партийных, комсомольских, военных и хозяйственных работников и была получена санкция.

...Сталин был человек очень мнительный, с болезненной подозрительностью... Болезненная подозрительность привела его к огульному недоверию, в том числе и по отношению к выдающимся деятелям партии, которых он знал много лет...

Имея неограниченную власть, он допускал жестокий произвол, подавлял человека морально и физически.

...Культ личности приобрел такие чудовищные размеры главным образом потому, что сам Сталин всячески поощрял и поддерживал возвеличивание его персоны... Одним из наиболее характерных проявлений самовосхваления и отсутствия элементарной скромности Сталина является издание его «краткой биографии», вышедшей в свет в 1948 г.

Эта книга представляет собой выражение самой безудержной лести, образец обожествления человека, превращения его в непогрешимого мудреца... Нет необходимости цитировать тошнотворно-льстивые характеристики, нагроможденные в этой книге одна на другую. Следует только подчеркнуть, что все они отредактированы лично Сталиным...

Известия ЦК КПСС. – 1989. – №3. – С.136–157.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТІВ

Документ № 1.

Спираючись на оцінки М. Гефтера, дайте відповідь, які особисті якості М. Хрущова сприяли його піднесенню до вершин керівництва державою. Яких якостей йому бракувало як керівникові?

Документ № 2.

З'ясуйте, про порушення яких принципів законності говорив М. Хрущов у доповіді на XX з'їзді партії? Що вам відомо про випадки таких порушень в Україні?

Тема: РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ УКРАЇНИ У СКЛАДІ СРСР

Згадайте:

1. Який вплив на Україну справив XX з'їзд КПРС? 2. Як відбувалася десталінізація в Україні в 1956–1959 рр.? 3. Якими були масштаби демократизації суспільного життя в роки правління М. Хрущова?

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Чим було викликане посилення української номенклатури в роки правління М. Хрущова?

2. Про що це свідчить?

3. У чому проявилось розширення повноважень Української РСР у складі СРСР?

4. Як ви розумієте термін «відродження контрольованого автономізму»?

5. Як посилення впливу української номенклатури відбилося на житті більшості громадян?

6. Чому діяльність Хрущова викликала незадоволення партійно-державної еліти?

7. Яка причина робітничих виступів на початку 60-х років?

8. Яку позицію зайняло керівництво України під час зміщення М. С. Хрущова? Чим продиктована ця позиція?

ДОКУМЕНТ

1. Зі спогадів П. Шелеста про події літа 1964 р.

Візит Брежнєва був для мене несподіваним. Я відпочивав у Криму, на дачі...

...Брежнєв раптом звернувся до мене на «ти», чого раніше не було: «Ти, Петре, пробач за моє до тебе запитання в такій постановці. Мова йде, вірніше піде, про серйозну і досить делікатну справу. Нам в центрі працюється важко. М. С. Хрущов багатьох ігнорує, не рахується з нами. Він перший секретар ЦК КПРС, він же Голова Ради Міністрів, Мікоян – Голова Верховної Ради, вони удвох – старі діди – і крутять всі справи. Нам дуже важко, і ми хочемо мати друзів і опору». Незабаром про зустріч знав М. В. Підгорний.

...Знов відбулася зустріч з Л. І. Брежнєвим, тепер у нього на дачі. Розмова йшла про те, як все-таки вияснить відносини з Хрущовим ... Я запропонував скликати Пленум ЦК КПРС і торкнутися оголошених тем: про розділ партії на промислові і сільськогосподарські обкоми, про реорганізаційну сверблячку в народному господарстві та ряд інших. На цей пленум запросити М. С. Хрущова і в його присутності відверто висловитися по всіх наболілих питаннях. Брежнєв відкинув мою пропозицію як безпідставну.

... Брежнєв пропонував самі огидні прийоми для зміщення Хрущова, наприклад, десь в дорозі, в поїзді його заарештувати.

Семичастний і Підгорний всі ці брежнєвські варіанти відкинули як нелюдські і політично безпідставні.

Шелест П. Ю. Все, що скоїлося, я передбачав // Україна. – 1990. – № 21. – С. 11–12.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТА

Документ № 1.

Як найточніше можна охарактеризувати рішення пленуму ЦК КПРС жовтня 1964 р.:

– переобрання М. Хрущова;

– зміщення М. Хрущова;

– державний переворот?

Обґрунтуйте свою думку.

Тема: СТАН ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 50-х – У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 60-х РОКІВ

Згадайте:

1. Які галузі народного господарства були пріоритетними в 1945– 1955 рр.? 2. Наскільки ефективними в повоєнне десятиліття були заходи по підвищенню життєвого рівня населення?

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Складіть план-відповідь на запитання: «Розвиток промисловості». Розкрийте за власним вибором один із пунктів плану.

2. Охарактеризуйте стан аграрного сектора України на рубежі 50–60-х рр.

3. Розкрийте позитивні моменти діяльності раднаргоспів. Як можна було уникнути негативних наслідків при утворенні раднаргоспів?

4. У чому виявлялась обмеженість керівництва України щодо вирішення питань розвитку продуктивних сил?

5. До яких заходів вдалося керівництво держави з метою модернізації економіки і як вони вплинули на рівень життя населення?

6. У чому суть економічної дискусії початку 60-х рр.? Якими були її наслідки?

ДОКУМЕНТИ

1. З доповіді першого секретаря ЦК М. Підгорного на XX позачерговому з'їзді КП України

Проект контрольних цифр розвитку народного господарства СРСР передбачає збільшення обсягу валової продукції в промисловості республіки в 1965 р. на 77% проти 1958 р.

Виробництво засобів виробництва повинне збільшитися в республіці на 82%, а виробництво предметів споживання – на 67,5%.

...У 1965 р. передбачається виробити 31,6 млн т чавуну, збільшити видобуток залізної руди на Україні до 80 млн т, ...загальний обсяг виробництва хімічної промисловості передбачається збільшити майже в 3,3 раза, ...видобуток газу в 1965 році повинен досягти 31,5 млрд м куб., що в 3,3 раза більше у порівнянні з 1958 роком... видобуток нафти намічається довести до 6 млн т, що майже в 5 разів більше проти 1958 р.

...Завдання семирічки в галузі сільського господарства ми зможемо виконати за 5 років, а багато колгоспів і радгоспів і навіть районів – за ще більш короткі строки.

...Розрахунки показують, що в 1965 р. посіви кукурудзи повинні орієнтовно складати 9–10 млн га і рівнятися приблизно половині всієї площі зернових в республіці.

... Україна повинна збільшити виробництво м'яса не менш ніж до 1,0 млн т, або в 2 рази проти 1958 р.

...Майже в 3 рази збільшаться обсяги індивідуального житлового будівництва. В результаті здійснення наміченої програми житлового будівництва забезпеченість міського населення житловою площею до кінця 1965 р. досягне 8 кв. м на одну людину.

Радянська Україна. – 1959. – 17 січня.

2. Історик Ярослав Грицак про стратегічні прорахунки радянського керівництва в економіці

Він (Хрущов) старанно вираховував, скільки тонн заліза має Радянський Союз, щоб перегнати США. Іронія полягала в тому, що США, як й інші промислово розвинуті країни, у той самий час розвивали нові технології, які не потребували такої кількості металу. На Заході повним темпом йшла науково-технічна революція, що базувалася на використанні нових матеріалів напівпровідників, пластмаси. Хрущов хотів догнати і перегнати західний капіталізм, але не розумів, що біжить у цілком протилежний бік. Він став перед потребою нової модернізації країни у відповідь на виклик, який кидала неефективній радянській системі господарства повоєнна науково-технічна революція. Однак його програма модернізації більш відповідала початку, а не другій половині ХХ ст.

Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. – К.: Генеза, 2000. – С. 278–279.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТІВ

Документ №1.

Яке місце відводилося Україні у виконанні народногосподарських планів СРСР? Чи реальними були ці плани? Як реально гасло «Все в ім'я людини, все для блага людини» пов'язувалося з народно-господарськими планами та їх виконанням?

Документ № 2.

У чому полягав основний стратегічний прорахунок радянського керівництва в економіці? Яким були його наслідки?

ТЕМА: КУЛЬТУРА І ДУХОВНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Згадайте:

1. У якому стані перебувала освіта й культура в Україні у другій половині 40-х років? 2. Що таке «ждановщина» і в чому вона проявилася в Україні? 3. Який зміст ви вкладаєте в термін «хрущовська відлига»?

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Охарактеризуйте обставини, які сприяли і які гальмували розвиток культури в Україні в роки правління М. Хрущова.
2. Що таке «залишковий принцип» у фінансування культури і як він відбився на її стані в 50–60-ті роки?
3. Які зміни у зазначений період відбулися в освіті України?
4. Чим була викликана і у чому проявлялася русифікація в Україні в другій половині 50-х – першій половині 60-х років?
5. Що нового з'явилося в системі підготовки спеціалістів у 50–60-ті роки?
6. Наскільки національна структура студентства України відповідала структурі населення республіки? Які були тут диспропорції і чим вони були викликані?
7. Які позитивні й негативні моменти характеризували розвиток науки в Україні в 50–60-ті роки?
8. Кого з видатних українських учених, які працювали в зазначені роки в Україні, ви можете назвати?
9. Які обставини перетворювали Україну на наукову периферію СРСР?
10. Дайте характеристику поняттю «шістдесятництво».
11. З творчістю кого з «шістдесятників» ви знайомі?
12. Якими були відносини влади і художників у 50–60-ті роки?

ДОКУМЕНТИ

1. Роз'яснення національної політики КПРС журналом АН СРСР «Советское государство и право»

В настоящее время вопрос о взаимоотношениях в СССР имеет лишь коммунистическую постановку – достижение всестороннего единства советских наций с перспективой их полного слияния...

Взаимная ассимиляция наций по сути дела денационализирует национально-территориальные автономии и даже союзные республики, приближая с этой стороны советское общество к пункту, по которому полное государственно-правовое слияние наций станет делом обозримого будущего.

Советское государство и право. – 1961. – №12. – С.13, 25.

2. З резолюції республіканської наукової конференції з питань культури української мови

Київ, 11–15 лютого 1963 р.

...Клопотати перед ЦК КПРС і урядом України, щоб:

1. В усіх вищих і середніх спеціальних школах, ремісничих училищах і курсах вести навчання українською мовою. В усіх дошкільних закладах (незалежно від того, на чий кошти вони утримуються), де є діти українського населення, виховання вести українською мовою.

2. В усіх установах і на підприємствах, на залізниці та інших видах транспорту, в торгівлі всі справи вести українською мовою.

3. Академія наук, інститути, видавництва писали і видавали наукові твори в більшості українською мовою.

4. Кіностудії створювали художні і наукові кінофільми лише українською мовою, а фільми, створені в інших республіках, перекладались на українську мову.

Национальный вопрос в СССР. Сборник документов.

Составитель Роман Купчинский. – Сучасність. – 1975. – С.27.

3. Євген Сверстюк про «шістдесятників»

Шістдесятники – велике явище другої половини ХХ століття, дивне своєю появою в непевну пору відлиги і стоїчним протистоянням неосталінізму та живучою енергією в пору лібералізації.

...Серед ознак шістдесятників я б поставив на перше місце юний ідеалізм, який просвітлює, підносить і єднає. Під цим індикатором раптом звужується аморфне коло людей 60-х років і фіксується образ:

Такий був час: кругом шакали

У колі жменька нас жива,

А ми феномена шукали

І спотикались об слова.

Другою ознакою, отже, я б назвав шукання правди і чесної позиції. В самому шуканні вже є неприйняття і опір. Поетів тоді називали формалістами за шукання своєї індивідуальності. Насправді – за шукання істини – замість ідеї, спущеної зверху для оспівування.

Як третю ознаку я б виділив неприйняття, опір, протистояння офіційній літературі і всьому апаратові будівничих казарм.

Є. Сверстюк. Блудні сини України. – К., 1993. – С.24–25.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТІВ

Документ №1.

У наведеному вище фрагменті статті з «Советского государства и права» йдеться про «повне злиття націй», «денаціоналізацію», «асиміляцію». В. Ленін вважав метою соціалізму «не лише зближення націй, але і їх злиття». У програмі КПРС 1961 р. йдеться

про «дальше зближення націй і досягнення їх повної єдності».

Поясніть зміст цих термінів. Які з них найповніше відбивають політику партії і держави в Україні? Як розуміти той фрагмент з журналу, де говориться, що «злиття націй» – справа «обозримого будущего»?

Документи №1, № 2.

Чи були розбіжності між рішеннями конференції та офіційною політикою стосовно української мови? Доведіть свою думку, користуючись документами.

Документ № 3.

Якими ознаками характеризує Є. Сверстюк рух «шістдесятників»?

ТЕМА: ЗАРОДЖЕННЯ ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Згадайте:

1. Що таке русифікація і як вона велася в 50–60-ті роки в Україні?

2. Охарактеризуйте причини виникнення та історичне значення «шістдесятництва». У чому причина конфлікту деяких діячів культури з владою?

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. Назвіть причини виникнення дисидентського руху в Україні. Якими були його особливості?

2. Які акції, проведені дисидентами, викликали найбільший резонанс у суспільстві?
3. Охарактеризуйте вислів В. Мороза: «Віра виникає тоді, коли є мученики» і «Знищені стають прапором».
4. Охарактеризуйте розмах політичних репресій в Україні в другій половині 50-х – першій половині 60-х років.
5. Який резонанс у суспільстві викликала праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»?
6. Чим була викликана антицерковна кампанія в Україні в 50–60-х роках?
7. Якими були наслідки антицерковної кампанії?

ДОКУМЕНТИ

1. З книги Л. Лук'яненка «Сповідь у камері смертників»

1953 року я вступив на юрфак Московського університету ім. Ломоносова.

...За п'ять років у Москві мене сім разів обізвали «хохлою». Кожен із цих сімох був моїм колегою і називав мене хохлом у доброму гуморі. Я в той момент і точно в його ж доброзичливому тоні називав його «кацапом». І тут ставало несподіване: мій добрий колега різко зупинявся, повертався, витріщувався на мене, наче як на якогось марсіанина, і кидав:

– Так ти націоналіст...

...Я почав уважніше придивлятися під цим кутом зору до майбутніх юристів – російських інтелігентів, потенціальних творців національної державної політики Союзу РСР – і побачив, що національна зверхність державної багатовікової імперської нації так глибоко просякла свідомість російських людей, що нерівність вони сприймали за рівність.

...Після XX з'їзду КПРС у московських бібліотеках, у читальних залах з'явилося багато раніше закритої літератури... Твори М. Грушевського теж почали видавати...

У залі періодики бібліотеки імені Леніна з'явилися комплекти журналу «Гасло», що виходив у Чернівцях і друкував матеріали до програми РУП (Револьюційної української партії)... Мене вразили матеріали до програми РУП своєю демократичністю і соціалістичністю.

Лук'яненко Левко. Сповідь у камері смертників. – К., Вітчизна, 1991. – С.18.

2.Витяг із книги І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»

От і радіємо з денационалізації десятків народів, з успіхів русифікації, то, що мовляв понад десять мільйонів неросіян в Союзі, за останнім переписом*, назвали «рідною» російську мову і зреклися своєї мови. І ставимо це в заслугу «великому и могучему русскому языку», забуваючи, що всі великі росіяни вбачали велич і красу своєї мови зовсім не в її нібито здатності витіснити й замінити собою інші і славили її лише тоді й оскільки, коли й оскільки йшлося про обстоювання її для себе, а не поширення її на інших.

... Щоб десятки націй СРСР «добровільно» відмовилися від своєї мови й національності, для цього потрібно дуже багато, непомірно багато неправди й несправедливості. Бо ж в атмосфері правди й справедливості безглузда й дика сама постановка того питання, такої мети: спеціально відмовлятися, цілим народом відмовлятися від своєї мови... Кому і що це дає?... Потрібно багато несправедливості і неправди щодо минулої історії цих народів, щодо марксизму-ленінізму, щодо суті комунізму, щодо характеру тих процесів, які відбуваються на наших очах. Чи при цьому можливе буде створення тієї високолюдяної й високоморальної атмосфери, з якою тільки й пов'язується в наших поглядах комунізм.

Вітчизна. – 1990. – № 7. – С. 100.

ЗАПИТАННЯ ДО ДОКУМЕНТІВ

Документ № 1.

Які причини виникнення дисидентства і власної участі у ньому визначає Л. Лук'яненко?

Документ № 2.

Прокоментуйте витяг із книги І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?»

а) Про яку атмосферу «неправди і несправедливості» пише І. Дзюба?

б) Які офіційні догми радянської пропаганди заперечував у своїй роботі І. Дзюба?

ТЕМА: УКРАЇНА В ПЕРІОД ДЕСТАЛІНІЗАЦІЇ (1953–1964)

ПЕРЕВІРТЕ СЕБЕ

1. В яких історичних умовах почалася десталінізація і в чому її суть?
2. Розкрийте історичне значення XX з'їзду КПРС та напрямів десталінізації, які він започаткував. Якими були історичні особливості зазначених процесів в Україні?
3. У чому ви вбачаєте головну відмінність десталінізації в Росії та в Україні?
4. Чим було викликане розширення впливу української номенклатури за Хрущова? Як це відбилося на житті простих людей?
5. Охарактеризуйте зміни у системі управління народним господарством на рубежі 50–60-х років. Яке значення вони мали для України?
6. Дайте характеристику галузей промисловості, що розвивалися швидше за інші у роки семирічки. Чи відповідала існуюча структура промисловості вимогам науково-технічного прогресу?
7. Сформулюйте головні причини невиконання планів семирічки у галузі сільського господарства.
8. Розкрийте зміст десталінізації у сфері культури. Чому в цих умовах стримувався процес національного відродження і посилювалася русифікація?
9. Спробуйте виділити головні причини появи дисидентського руху в Україні. Якими були його особливості?
10. Які емоції викликало у населення зафіксоване у програмі КПРС 1961 р. положення, що вже у 80-ті роки люди житимуть при комунізмі? Запитайте своїх рідних, старших людей, чи багато з них насправді вірило в це.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ ДАТИ

5 березня 1953 р. – помер Й. Сталін

Червень 1953 р. – пленум ЦК КПУ увільнив від посади першого секретаря ЦК КП України Л. Мельникова і вперше обрав на цю посаду українця О. Кириченка

Вересень 1953 р. – пленум ЦК ВКП(б) розглянув питання розвитку сільського господарства

Листопад 1953 р. – введено в експлуатацію перший в СРСР суцільнозварний міст через Дніпро (за проектом Є. Патона)

Лютий 1954 р. – розпочалося освоєння цілинних і перелогових земель Казахстану, Алтаю і Сибіру

19 лютого 1954 р. – президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ про передачу Криму до складу УРСР

Лютий 1956 р. – XX з'їзд КПРС, на якому з доповіддю «Про культ особи та його наслідки» виступив М. Хрущов

30 червня 1956 р. – постанова ЦК КПРС «Про подолання культу особи і його шкідливих наслідків»

24 грудня 1957 р. – пленум ЦК увільнив від посади першого секретаря ЦК КПУ О. Кириченка і обрав на цю посаду М. Підгорного

Грудень 1958 р. – Закон СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР»

1961 р. – суд у Львові над членами дисидентської організації – Української робітничо-селянської спілки – Л. Лук'яненком, Г. Кандибою та ін.

Жовтень 1961 р. – XXII з'їзд КПРС ухвалив нову програму КПРС

Лютий 1963 р. – республіканська наукова конференція в Києві, присвячена питанням культури української мови

Лютий 1963 р. – із сибірського заслання до Риму прибув митрополит Української греко-католицької церкви Й. Сліпий (з 1965 р. – кардинал)

Липень 1963 р. – пленум ЦК КПУ увільнив від обов'язків першого секретаря ЦК КПУ М. Підгорного. На цю посаду було призначено П. Шелеста

Жовтень 1964 р. – усунення з посади першого секретаря ЦК КПРС М. Хрущова та обрання Л. Брежнєва

Серпень–вересень 1965 р. – перша велика хвиля арештів інтелігенції, працівників культури, письменників, журналістів України

Вересень–грудень 1965 р. – підготовка Іваном Дзюбою праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?»